

ONTWIKKELINGEN IN „INFLATION ACCOUNTING”

door Prof. Drs. R. Burgert

I. Inleiding

De laatste tijd doen zich - waarschijnlijk belangrijke - ontwikkelingen voor in het probleem, of en hoe in de jaarrekening van ondernemingen met inflatie rekening gehouden moet worden. Het is daarom wellicht nuttig een korte schets daarvan te geven en deze te enten op de ontwikkeling, die in de inflatietijd na de eerste wereldoorlog met name in Duitsland haar startpunt had. Twee systemen hebben sedertdien in een concurrentiepositie tegenover elkaar gestaan:

- het koopkrachtcorrectiesysteem, uitgaande van waardering tegen historische kosten,
 - het vervangingswaardesysteem,
- of onder de in de internationale literatuur gebruikelijke benamingen:
- „general price level accounting” of „current purchasing power accounting”,
 - „current value accounting”.

In grove trekken lijkt bedoelde ontwikkeling neer te komen op een verdringing van het aanvankelijk aan de winnende hand lijkende koopkrachtcorrectiesysteem door het vervangingswaardesysteem. Wij zullen trachten te demonstreren, dat het hier - zoals zo vaak - niet gaat om het een of het ander, maar om het een en het ander: een combinatie van beide systemen lijkt ons voorshands verkieslijk. Daarna zullen wij demonstreren, hoe dit in de door ons in ons praeadvies voor de Accountantsdag - 1967 gesuggereerde winst- en verliesrekening te verwezenlijken is.¹⁾

II. Schets van de ontwikkeling

De inflatietijd in Duitsland na de eerste wereldoorlog leverde de twee in de inleiding genoemde systemen op:

- Schmalenbach ontwikkelde het koopkrachtcorrectiesysteem,
- Schmidt het vervangingswaardesysteem.

Voor ons land is daaraan toe te voegen, dat Limperg zich bij de lijn-Schmidt heeft aangesloten, getuige zijn opmerking in 1937, dat de theorie van de vervangingswaarde ook kan worden toegepast op monetair veroorzaakte prijsstijgingen.²⁾

Het essentiële verschil tussen beide systemen komt hierop neer, dat men bij het eerste systeem in geld blijft denken en meten, waarbij men zich echter realiseert, dat het ongecorrigeerde meetproces tot onjuiste uitkomsten leidt, omdat de gehanteerde maatstaf - de nominale geldeenheid - voortdurend

¹⁾ Zie voor dit laatste ook onze bijdrage aan het symposium gehouden op 30 januari 1974 ter gelegenheid van het afscheid van Prof. drs. G. L. Groeneveld, opgenomen in De Wet op de jaarrekening in perspectief, Universitaire Pers, Tilburg, 1975.

²⁾ Th. Limperg, De gevolgen van de depreciatie van de gulden voor de berekening van waarde en winst - 1937, opgenomen in 50 jaar MAB, deel I, blz. 1 e.v.

krimpt, resp. in koopkracht afneemt. Bij het tweede systeem maakt het denken in geld in feite plaats voor het denken in goederen d.m.v. het uitdrukken van goederen in actuele prijzen. Het verschil tussen beide systemen kan men ook via de verschillen in instandhoudingsdoelstelling formuleren, maar daarbij zou men Schmalenbach enig geweld aandoen, omdat hij bij de opstelling van de jaarrekening geen instandhoudingsdoelstelling postuleert.

Na de werken van deze pioniers werd het al vrij gauw stil rondom het inflatieprobleem voor de jaarrekening, vermoedelijk omdat de orde op monetair gebied weer goeddeels werd hersteld, hoewel overeenkomstig het conjunctuurverloop perioden van prijsstijging en prijsdaling elkaar opvolgden. „The Great Depression” met chronische prijsdaling gaf geen aanleiding tot de opkomst van „deflation-accounting”, hetgeen vermoedelijk toe te schrijven is aan het feit, dat in die situatie niet de substantiehandhaving maar de vermogenshandhaving het grote probleem vormde. Tegen dat probleem was de traditionele jaarrekening echter dank zij het „Niederstwertprinzip” wel opgewassen. „The Great Depression” bracht echter ook devaluatie van vele valuta's, waaronder - helaas te laat - ook tenslotte de Nederlandse gulden. Uit die tijd, waarin door devaluatie prijsstijgingen werden opgeroepen, stamt het bekende werk van Sweeney³) waarin de Schmalenbachlijn werd doorgetrokken. Na de tweede wereldoorlog ontstond al vrij gauw enige hernieuwde belangstelling voor ons probleem, ook al waren de omstandigheden in de meeste landen heel wat milder dan na de eerste wereldoorlog, geen hollende inflatie maar kruipende inflatie. Het duidelijkst blijkt de ontwikkeling van het denken in de Angelsaksische landen, met name in de U.S.A., waar de „accounting principles” nauwgezet overwogen en geredigeerd worden.

Eerst wordt daar in Accounting Research Bulletin Nr. 29 over „Inventory Pricing” het lifostelsel voor voorraden aanvaard. Bulletin Nr. 33 over „Depreciation and High Costs” (1947) handhaaft weliswaar de afschrijvingen op basis van historische uitgaafprijzen, maar bepleit daarnaast de publicatie van „supplementary financial schedules, explanations or footnotes by which management may explain the need for retention of earnings”. De wenselijkheid van het nastreven van een zekere substantiehandhaving wordt derhalve onderkend; de realisering daarvan behoort echter niet via de winstberekening, maar via de winstbestemming door reservering plaats te vinden. In 1953 wordt deze uitspraak door het „Committee on Accounting Procedure” herhaald, evenals in 1965 in „Opinion Nr. 6” door de „Accounting Principles Board”. Dit standpunt heeft meer gemeen met de Schmidt/Limperg-lijn dan met de Schmalenbach-lijn, daar het voor de hand ligt te denken, dat de noodzakelijke reserveringen eerder op veranderingen in specifieke prijzen dan op veranderingen in het algemeen prijsniveau zullen berusten. In de „Recommendations” van het „Institute of Chartered Accountants in England and Wales” wordt hetzelfde standpunt ingenomen. Afzondering van bedragen uit de winst o.m. wegens stijging van de vervangingskosten hoort thuis onder de „matters of financial prudence”. Dergelijke afzonderingen „are in the nature of reserves and should be treated as such in the accounts”.

³) H. W. Sweeney - Stabilized Accounting 1936.

Volledigheidshalve zij vermeld, dat in die jaren O. Bakker⁴) met zijn kruising tussen de beide stelsels, bestemd voor tijden van geldontwaarding, een roepende in de woestijn bleef. Zijn stelsel komt neer op handhaving van de algemene koopkracht van het beginvermogen, waartoe de winst- en verliesrekening belast moet worden voor het verschil tussen het bedrag in nominale geldeenheden, waarmee het eigen vermogen vergroot moet worden teneinde de koopkracht daarvan in stand te houden en het bedrag aan specifieke waardeinstijgingen waaraan de materiële activa in de betreffende periode onderhevig zijn geweest. Overtreft het laatstgenoemde bedrag het eerstgenoemde, dan blijft het winstcijfer op nominalistische grondslag ongewijzigd.

De ontwikkeling in de U.S.A. verder vervolgend, moet gesignaleerd worden, dat in 1963 de „Accounting Research Study No. 6: Reporting the effects of price level changes” was verschenen. Daarin werd de Schmalenbach-lijn weer opgenomen. Een en ander resulteerde tenslotte in „Statement No. 3” van de „Accounting Principles Board”, getiteld „Financial Statements restated for general price-level changes”. Daarin werd aanbevolen om bij wijze van „Supplementary-statement” een voor inflatie gecorrigeerde winst- en verliesrekening en balans te publiceren. Voor de kennisneming van de techniek der correctie is dit een zeer bruikbare tekst, verlicht met cijfervoorbeelden. Een „Exposure Draft” d.d. 31 dec. 1974: „Financial Reporting in Units of General Purchasing Power” van de „Financial Accounting Standards Board” kan in hoofdzaak als een bevestiging van Statement No. 3 - hierboven genoemd - worden beschouwd.

De Schmalenbach-lijn leek geheel te overwinnen, toen de Engelse accountants zich in 1973 in „Exposure Draft No. 8” bij hun Amerikaanse collega's aansloten. Het is vooral „ED 8” geweest, die vele pennen in beweging heeft gebracht, vermoedelijk meer pennen contra dan pro. De belangrijkste punten van critiek zijn:

- De door koopkrachtcorrectie van de historische uitgaafprijzen verkregen balanswaarden voor materiële activa kunnen aanmerkelijk van hun werkelijke waarde - welke dat ook moge zijn - afwijken.
- Het tot uitdrukking brengen van inflatiewinsten op schulden is niet verantwoord, want deze winsten zijn niet gerealiseerd en derhalve niet uitkeerbaar.

Het spreekt vanzelf, dat de invloed van de koopkrachtcorrecties op de winst in zeer belangrijke mate afhangt van de financiële structuur, met name van de verhouding tussen eigen en vreemd vermogen. Zo kan zich de situatie voordoen, dat een onderneming die niet goed gaat en daardoor van lieverlede een zwakke financiële structuur heeft gekregen, een belangrijke verhoging van de voor inflatie gecorrigeerde winst t.o.v. de op traditionele wijze berekende winst kan vertonen.

Wat er van deze meningsverschillen ook zij, de verwarring werd zo groot, dat de Engelse regering in september 1974 een Staatscommissie aan het werk zette om het totale probleem te bestuderen en aanbevelingen te doen. Het in

4) O. Bakker, Bedrijfshuishoudkunde - deel III - 1947, blz. 192 e.v.

juni 1975 - derhalve met grote voortvarendheid - uitgebrachte zeer gedegen en omvangrijke rapport (364 p.) van het Sandilands-Committee kan als een complete verrassing worden beschouwd. „Going Dutch”, aanbevolen wordt „Current Cost Accounting”, de Schmidt/Limperg-lijn.

Het hoofdargument voor deze „volte face” is evenzeer verrassend: de onmeetbaarheid van inflatie: „The concept of ‚general price changes’ in the abstract, unrelated to the purchasing pattern of any class of individuals or entities, is *unquantifiable*. Price changes can only be measured by reference to the purchasing pattern of some class of individuals or ‚entities’ . . .”⁵) Een ieder beleeft derhalve zijn eigen inflatie; de inflatie, die de een ondervindt verschilt van die van de ander naar de mate waarin de beide kooppatronen naar goederensoorten en de daarbij behorende kwantiteiten verschillen en naar de mate waarin de prijsstijgingen van de in die kooppatronen voorkomende goederen uiteenlopen. Het Sandilands-Committee heeft met de bovengegeven stelling de geldtheoretici en de statistici een belangrijk probleem voorgelegd.⁶) Het valt voorshands echter niet weg te cijferen, dat inflatie in feite thans gemeten wordt ten behoeve bijv. van zeer belangrijke macro economische informatie zoals het berekenen van het nationaal inkomen, de berekening van de zgn. voor bestedingen beschikbare ruimte, terwijl inflatiecorrecties ook een grote rol spelen bij de loononderhandelingen en reeds hun weg gevonden hebben in vele contracten, handelende over prestaties in geld gedurende een langere periode.

Het thans in Engeland aanbevolen stelsel komt zoals gezegd in hoofdtrekken overeen met het Nederlandse vervangingswaardestelsel. Als bijzonderheid moet daarbij wel vermeld worden, dat naast de gebruikelijke winst- en verliesrekening en de balans nog het navolgende „Summary statement” gepubliceerd moet worden:

<i>Summary statement of total gains or losses for the year</i>	
Current cost profit after tax	—
Extraordinary items less tax	—
	<hr/>
Net profit after tax and extra ordinary items	—
Movements on reserves net of tax:	
- Stock adjustment reserve	—
- Revaluation reserves:	
- gain/loss due to changes in the basis of valuation of assets	—
- Other gains losses	—
	<hr/>
	—
	<hr/>
Total gain/loss for the year after tax	=====

⁵) Inflation Accounting, Report of the Inflation Accounting Committee - 1975, blz. 12.

⁶) Op blz. 228 van het Sandilands Report krijgt de lezer de indruk dat dit Committee meent op grond van van het N.I.v.R.A. ontvangen informatie, dat het C.B.S. ons op bevredigende wijze van specifieke indexcijfers voorziet. Wij betwijfelen, of deze mening juist is.

Opgemerkt moge worden, dat de Engelse winst- en verliesrekening tesamen met dit „Summary Statement” in wezen dezelfde informatie geeft als de winst- en verliesrekening gesuggereerd in ons praeadvies voor de Accountantsdag-1967.

Als laatste stap in de ontwikkeling is te vermelden, dat inmiddels ook van de zijde van het Duitse Institut der Wirtschaftsprüfer een „Entwurf einer Verlautbarung”: „Zur Berücksichtigung der Substanzerhaltung bei der Rechnungslegung” is verschenen. Ook hier blijkt duidelijk voorkeur voor het vervangingswaardestelsel, ook al blijft de aan wettelijke voorschriften beantwoordende jaarrekening onaangetast. Aanbevolen wordt nl. dat daarbij een „Nebenrechnung” van de volgende vorm gepubliceerd wordt:

- Zusätzliche Abschreibungen auf abnutzbare Sachanlagen
- zur Substanzerhaltung beim Vorratsvermögen erforderlicher Betrag

Summe der notwendigen Ergebniskorrekturen
(Scheingewinne)

—
—————
=====

Bij deze „Nebenrechnung” gaat het om „Netto-Substanzerhaltung”, d.w.z. om de instandhouding van dat gedeelte van de materiële activa, dat met eigen vermogen wordt gefinancierd. Bovendien wordt met de belastbaarheid van de „schijnwinsten” geen rekening gehouden. Uiteraard heeft de „Hauptfachausschuss” deze belastbaarheid wel onderkend, maar meent, dat elke onderneming zelf maar moet bepalen welk deel van de winst zij ter realisering van de substantiehandhaving wil inhouden.

De hierboven geschetste ontwikkeling onderstreept de grote betekenis van de keuzevraag, de vraag derhalve, welk systeem de voorkeur verdient. Met die vraag zullen wij ons - binnen het bestek dat een tijdschriftartikel oplegt - bezig houden.

III. Specifieke of algemene koopkrachtcorrecties?

Voor de beantwoording van deze vraag kunnen wij een nuttig gebruik maken van een interessant artikel van R. S. Sterling: „Relevant financial reporting in an age of price changes”, gepubliceerd in het Journal of Accountancy, febr. 1975. Voor het onderhavige vraagstuk behandelt Sterling een bijzonder eenvoudige casus, er van uitgaande, dat wanneer wij geen goede oplossing voor dergelijke eenvoudige gevallen kunnen vinden, het zoeken naar een goede oplossing voor gecompliceerde situaties wel achterwege kan blijven. Hij stelt verder, dat alvorens te meten steeds duidelijk vastgesteld moet worden, welke eigenschap gemeten moet worden. De te meten eigenschap moet enerzijds relevant of nuttig zijn en anderzijds vatbaar zijn voor interpretatie. De te meten eigenschap is relevant wanneer zij een rol kan vervullen in een beslissingsmodel. Interpretatie is alleen mogelijk wanneer de te meten eigenschap kan worden opgenomen in een „als . . . dan . . .” redenering. Voor de informatie, te ontleen aan winst- en verliesrekeningen en balansen komen slechts twee te meten eigenschappen in aanmerking:

- het aantal nominale geldeenheden,
- de beschikkingsmacht over goederen.

Aangezien geld om zich zelfs wil niet begerlijk is, maar wel de beschikkingsmacht over goederen die via geld kan worden uitgeoefend, is de beschikkingsmacht over goederen de relevante eigenschap. Ook de bedoelde beschikkingsmacht alleen kan een functie vervullen in een beslissingsmodel. Sterling laat nu zien in zijn simpele casus, of op verschillende grondslagen opgestelde balansen en winst- en verliesrekeningen op de juiste wijze de beschikkingsmacht over goederen alsmede de daarin gedurende een periode opgetreden verandering weergeven. Hij doet dit achtereenvolgens voor twee gevallen:

- 1 het geval waarin in de verslagperiode alleen complete transacties voorkomen (inkoop in hoeveelheden = verkopen in hoeveelheden);
- 2 het geval van onvolledige transacties, met name het geval waarin slechts een inkoop à contant voorkomt.

Twee algemene opmerkingen moeten aan de hierna volgende weergave en evaluatie van de verkregen uitkomsten voorafgaan. Daar valt soms het oordeel: correct of niet correct, juist of onjuist. De lezer moet zich daarbij realiseren, dat deze oordelen geen absolute oordelen, doch slechts betrekkelijke zijn. De oordelen zijn aan één bepaald criterium ontleend, nl. aan de vraag, of de bij de verschillende stelsels verkregen cijfers voor vermogen en winst de werkelijke beschikkingsmacht over goederen en de daarin opgetreden verandering juist weergeven. Een systeem, waarbij dit oordeel negatief uitvalt, behoeft daarom, getoetst aan *andere* criteria, nog niet op zich zelf onjuist te zijn. Beoordeelt men bijv. de in de verschillende gevallen weergegeven uitkomsten aan bepaalde daaraan soms ten grondslag liggende instandhoudingsdoelstellingen dan kan het oordeel geheel anders uitvallen. In de tweede plaats de opmerking, dat de ervaring leert, dat het uitwerken van dergelijke eenvoudige gevallen, hoewel bijna triviaal lijkende, toch nuttig is. Wij gaan daartoe derhalve over, zelfs het verwijt riskerende, soms tot goochelaars gericht, dat konijnen uit een hoed getoverd worden, die daar vooraf ingestopt zijn.

Geval 1

De casus is die van een effectenhandelaar, die op 1 jan. beschikt over f 1000.— en daarmee op 1 jan. 100 aandelen van een bepaalde soort koopt voor f 10.— per stuk, die op 1 febr. voor f 15.— verkocht worden. De transacties worden contant afgerekend. De balansen per 1 jan en 1 febr. en winst- en verliesrekening over januari worden opgesteld overeenkomstig de volgende grondslagen:

- 1 het zuiver nominalistisch systeem, meting aantal nominale geldeenheden;
- 2 als 1, maar gecorrigeerd voor koopkrachtveranderingen van het geld, meting van de beschikkingsmacht over goederen, waarbij gerekend wordt in geldeenheden van de koopkracht per balansdatum.

Hier zou als derde geval de vervangingswaardegedachte kunnen worden toegevoegd, maar deze is in het geval van het ontbreken van begin- en eindvoorraad niet anders dan de opstelling sub 1.

De uitwerking is in de volgende tabel samengevat Om zeker te zijn, dat wij

beschikken over een feilloze maatstaf voor het meten van de beschikkingsmacht over goederen, wordt aangenomen, dat de effectenhandelaar slechts één soort goed in zijn kooppatroon heeft opgenomen nl. broden; de prijs is op 1 jan. f 0,50, op 1 febr. f 0,60, de prijsindex is derhalve op 1 jan. = 1, op 15 jan. = 1,1 en op 1 febr. = 1,2.

Tabel I

	<u>Nominalistisch stelsel</u>		<u>Koopkracht correctiestelsel</u>	
	Balansen per <u>1 jan.</u>	1 febr.	Balansen per <u>1 jan.</u>	1 febr.
Kas	f 1000	f 1500	f 1200 ¹⁾	f 1500
Effecten	—	—	—	—
	<u>f 1000</u>	<u>f 1500</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1500</u>
Vermogen	f 1000	f 1000	f 1200	f 1200
Winst	—	f 500	—	f 300
	<u>f 1000</u>	<u>f 1500</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1500</u>
	<u>Winst- en verlies- rekening over jan.</u>		<u>Winst- en verlies- rekening over jan.</u>	
Verkopen	f 1500			f 1500
Kosten verkopen	f 1000		(1000 × 1,2) =	f 1200
Winst	<u>f 500</u>			<u>f 300</u>

¹⁾ cijfer op 1 jan. vermenigvuldigd met de prijsindex 1,2

De interpretatie luidt als volgt:

1 *Nominalisme*:

a. de gemeten eigenschap betreft de aantallen nominale geldeenheden. De beide balansen geven correct het aantal nominale geldeenheden weer, de winst- en verliesrekening evenzo de daarin opgetreden verandering;

b. de beschikkingsmacht over goederen was

op 1 jan. f 1000.— : 0,50 = 2000 broden en

op 1 febr. f 1500.— : 0,60 = 2500 broden

toeneming (winst) 500 broden

welk aantal niet equivalent is met het winstcijfer ad f 500.—.

2 Koopkrachtcorrectiesysteem:

a. de gemeten eigenschap betreft mede beschikkingsmacht over goederen

b. deze was

op 1 jan. f 1200 : 0,60 = 2000 broden

op 1 febr. f 1500 : 0,60 = 2500 broden

toeneming (winst) 500 broden

welk aantal equivalent is met een winst van f 300.— (gulden van de koopkracht van 1 febr.). Bij het koopkrachtcorrectiesysteem worden derhalve *alle* geldcijfers geconverteerd in een fysieke maatstaf (hoeveelheden goederen).

Geval 2

De casus is nu:

1 jan. - beginvermogen f 1000.—

1 jan. - aankoop 70 aandelen ad f 10.—

overige gegevens als in geval 1.

Nu zijn vier stelsels in aanmerking te nemen:

1 waardering tegen historische aankoopprijs,

2 voor koopkrachtverandering gecorrigeerde historische aankoopprijs,

3 waardering tegen huidige waarde,

4 voor koopkrachtveranderingen gecorrigeerde huidige waarde.

De uitkomsten zijn in de volgende tabel II weergegeven.

Tabel II

	1 hist. aankoopprijs		2 idem gecorrigeerd voor koopkracht- verandering		3 huidige waarde ²⁾		4 idem gecorrigeerd voor koopkracht- verandering	
	1 jan.	1 febr.	1 jan.	1 febr.	1 jan.	1 febr.	1 jan.	1 febr.
Balansen per								
Kas	f 300	f 300	f 360 ¹⁾	f 300	f 300	f 300	f 360 ¹⁾	f 300
Effecten	f 700	f 700	f 840 ¹⁾	f 840	f 700	f 1050	f 840 ¹⁾	f 1050
	<u>f 1000</u>	<u>f 1000</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1140</u>	<u>f 1000</u>	<u>f 1350</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1350</u>
Vermogen	f 1000	f 1000	f 1200 ¹⁾	f 1200	f 1000	f 1000	f 1200 ¹⁾	f 1200
Winst	—	—	—	f -60	—	f 350	—	f 150
	<u>f 1000</u>	<u>f 1000</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1140</u>	<u>f 1000</u>	<u>f 1350</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1350</u>
Winst- en Verliesrekeningen								
Verkopen	—	—	—	—	—	—	—	—
Kosten verkopen	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—
Koopkrachtverlies monetair actief	—	—	(360-300) =	f -60	—	—	(360-300) =	f -60
	—	—	—	f -60	—	—	—	—
Waardestijging effecten	—	—	—	—	(1050-700) =	f 350	(1050-840) =	f 210
	—	—	—	f -60	—	f 350	—	f 150
	<u>=====</u>	<u>=====</u>	<u>=====</u>	<u>=====</u>	<u>=====</u>	<u>=====</u>	<u>=====</u>	<u>=====</u>

¹⁾ cijfers 1 jan. vermenigvuldigd met 1,2.

²⁾ waardeveranderingen komen t.g.v. de winst- en verliesrekening.

Overgaande tot interpretatie van de in tabel II verkregen uitkomsten, komen wij tot het volgende:

1 *Historische aankoopprijs*: hoewel de specifieke prijs van de aandelen en de koopkracht van het geld gewijzigd zijn, zijn de balanscijfers ongewijzigd en blijkt de winst nihil te zijn. Deze cijfers zijn niet op zinvolle wijze te interpreteren.

2 *Voor koopkrachtverandering gecorrigeerde historische aankoopprijs*

a. De getallen voor kas zijn interpreteerbaar, zij stellen op 1 jan. en op 1 febr. de beschikkingsmacht over resp. 600 en 500 broden voor; deze achteruitgang in de beschikkingsmacht over goederen is in de winst- en verliesrekening weergegeven.

b. T.a.v. de post effecten ontstaan moeilijkheden. Het balanscijfer op 1 febr. is onbruikbaar in de verklaring: als de effecten verkocht worden, dan worden daarvoor geen 840 geldeenheden ontvangen; in dat geval worden 1050 geldeenheden ontvangen. Dit getal ad f 840,— stelt uiteraard evenmin de juiste beschikkingsmacht over goederen voor.

c. De cijfers voor het vermogen zijn derhalve evenmin interpreteerbaar.

3 *Huidige waarde*

a. Hier kunnen de cijfers voor de individuele activa en het totaal vermogen geïnterpreteerd worden als aangevende de beschikkingsmacht over goederen.

b. Het winstcijfer correspondeert echter niet met de toeneming in de beschikkingsmacht over goederen.

1 jan. f 1000,— is à 0,50 equivalent met 2000 broden

1 febr. f 1350,— is à 0,60 equivalent met 2250 broden

Toeneming

250 broden

=====

Noch tegen de broodprijs per 1 jan. noch tegen die per 1 febr. levert het winstcijfer, f 350,— bedragende, 250 broden op.

4 *Huidige waarde plus koopkrachtcorrectie*

a. Zie 3a.

b. De onder 3b gesignaleerde interpretatiemoeilijkheid is nu opgeheven: het winstcijfer ad f 150,— correspondeert nu wel met de uit de balanscijfers afgeleide toeneming in de beschikkingsmacht over goederen: f 150,— is à f 0,60 equivalent met de reeds onder 3 aangegeven toeneming in de beschikkingsmacht over broden.

De conclusie uit deze casus is derhalve, dat alleen het huidige waardesysteem aangevuld met koopkrachtcorrectie tot goed interpreteerbare uitkomsten leidt. De beschikkingsmacht over goederen alsmede de daarin volgens het winstcijfer opgetreden wijziging wordt correct weergegeven. Duidelijk blijkt ook, wat aan het ongecorrigeerde huidige waardestelsel (stelsel 3) ontbreekt. Daarin wordt ten onrechte

- geen rekening gehouden met koopkrachtwinst/verlies in de monetaire sfeer;

- het zgn. fictieve gedeelte van de waardestijging van de materiële goederen wordt ten onrechte niet van de winst afgetrokken.

In de ogen van Nederlandse aanhangers van het vervangingswaardestelsel zal de casus van Sterling vermoedelijk niet overtuigend zijn:

- 1 het gaat niet om een bedrijf, dat tot taak heeft - zoals dat heet - goederen in de bedrijfskolom voort te stuwen van oerproducent naar consument, maar om zelfstandige inkomensdragers, waarvoor inkoopmarkt en verkoopmarkt samenvallen;
- 2 er is geen transactiewinst door het ontbreken van een verkooptransactie;
- 3 de waardestijging wordt tot de winst gerekend, zodat de continuïteit niet - althans niet d.m.v. de winstberekening - gehandhaafd wordt.

Het lijkt daarom nuttig de casus zodanig te veranderen, dat aan de eerste twee bezwaren tegemoet gekomen wordt; op het derde bezwaar komen wij later terug. In plaats van effecten worden nu gewone handelsgoederen gekocht op 1 jan. (70 stuks à f 10,-) waarvan op 15 jan. 35 stuks verkocht worden voor f 13,- terwijl op dat tijdstip de vervangingswaarde f 12,50 bedraagt; op 1 februari is de vervangingswaarde f 16,-. Deze casus is in de volgende tabel III uitgewerkt.

Tabel III

	hist. aankoopprijs		idem met koopkrachtcorrectie		vervangingswaarde ³⁾		idem met koopkrachtcorrectie	
	1 jan.	1 febr.	1 jan.	1 febr.	1 jan.	1 febr.	1 jan.	1 febr.
Balansen per								
Kas	f 300	f 755	f 360 ¹⁾	f 755	f 300	f 755	f 360 ¹⁾	f 755
Goederen	f 700	f 350	f 840 ¹⁾	f 420	f 700	f 560	f 840 ¹⁾	f 560
	<u>f 1000</u>	<u>f 1105</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1175</u>	<u>f 1000</u>	<u>f 1315</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1315</u>
Vermogen	f 1000	f 1000	f 1200 ¹⁾	f 1200	f 1000	f 1000	f 1200 ¹⁾	f 1200
Winst	-	f 105	-	f -25	-	f 315	-	f 115
	<u>f 1000</u>	<u>f 1105</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1175</u>	<u>f 1000</u>	<u>f 1315</u>	<u>f 1200</u>	<u>f 1315</u>
Winst- en verliesrekeningen								
Verkoop 35 à 13 =		f 455	× 1,2/1,1 =	f 496,36		f 455	× 1,2/1,1 =	f 496,36
Kosten verkopen 35 × 10 =		f 350	× 1,2 =	f 420,-	35 × 12,50 =	f 437,50	× 1,2/1,1 =	f 477,27
		<u>f 105</u>		<u>f 76,36</u>		<u>f 17,50</u>		<u>f 19,09</u>
Koopkrachtverlies kas		-		<u>f 101,36²⁾</u>		-		<u>f -101,36²⁾</u>
		<u>f 105</u>		<u>f -25,-</u>		<u>f 17,50</u>		<u>f -82,27</u>
Waardestijging goederen in voorraad in verkopen		-		-	35 × 6 = 35 × 2,50 =	f 210,- f 87,50	35(16 - 10 × 1,2) = = f 140,- 35(12,50 × 1,2/1,1 - 10 × 1,2) =	f 57,27
		<u>f 105</u>		<u>f -25,-</u>		<u>f 297,50</u>		<u>f 197,27</u>
		<u>f 105</u>		<u>f -25,-</u>		<u>f 315,-</u>		<u>f 115,-</u>

1) Cijfers op 1 januari vermenigvuldigd met prijsindex 1,2.

2) Koopkrachtverlies:

Beginsaldo = 300 × 1,2 = f 360,-

Ontvangen op 15 jan. = 455 × 1,2/1,1 = f 496,36

f 856,36

Nominaal aanwezig f 755,-

Koopkrachtverlies f 101,36

3) Waardestijgingen komen t.g.v. de winst- en verliesrekening.

De aansluiting tussen de ongecorrigeerde en de gecorrigeerde winst op basis van vervangingswaarde is nu:

Ongecorrigeerde winst	f 315,—
+ koopkrachtcorrectie transactiewinst	
$17,50 \times (1,2/1,1-1) =$	<u>f 1,59</u>
	f 316,59
- fictief gedeelte waardestijging goederen	
in voorraad $(1,2-1) \times f 350,— =$	f 70,—
in verkoop $(1,1-1) \times f 350 \times 1,2/1,1 =$	<u>f 30,23</u>
	<u>f 100,23</u>
	f 216,36
- koopkrachtverlies monetair actief (zie berekening)	<u>f 101,36</u>
gecorrigeerde winst	<u><u>f 115,—</u></u>

Wanneer wij nu nogmaals de cijfers voorzover de vervangingswaarde-rekening betreffende interpreteren, komen wij tot het volgende.

Ongecorrigeerde rekening:

a.	Beginvermogen	f 1000,—, à f 0,50 equivalent met	2000 broden
	Eindvermogen	f 1315,—, à f 0,60 equivalent met	<u>2192 broden</u>
	Toeneming (winst)		<u><u>192 broden</u></u>

hetgeen overeenstemt met de werkelijke beschikkingsmacht over goederen.

b.	Winst	f 315,—, à f 0,50 equivalent met	630 broden
		f 315,—, à f 0,60 equivalent met	525 broden

hetgeen niet overeenstemt met de werkelijke toeneming in de beschikkingsmacht over goederen; de winst- en verliesrekening is derhalve vanuit dit oogpunt gezien onjuist.

Gecorrigeerde rekening:

a.	Beginvermogen	f 1200,—, à f 0,60 equivalent met	2000 broden
	Eindvermogen	f 1315,—, à f 0,60 equivalent met	<u>2192 broden</u>
	Toeneming (winst)		<u><u>192 broden</u></u>

hetgeen overeenstemt met de werkelijke beschikkingsmacht over goederen.

b.	Winst	f 115,—, à f 0,60 equivalent met	<u><u>192 broden</u></u>
----	-------	----------------------------------	--------------------------

hetgeen wel overeenstemt met de werkelijke toeneming in de beschikkingsmacht over goederen, de gecorrigeerde winst- en verliesrekening is derhalve interpreteerbaar.

De hierboven geconstateerde interpretatiemoeilijkheid in het ongecorrigeerde vervangingswaardestelsel treedt dus ook in dit geval, waarin transactie-winst ontstaat, ongewijzigd aan de dag. Dat zich daarbij een nieuw verschil voegt, nl. de koopkrachtcorrectie van deze transactiewinst, spreekt vanzelf. Deze wordt nl. uitgedrukt in geldeenheden van de koopkracht op 1 febr., evenals alle andere cijfers in deze rekening.

Er blijft nu echter nog het op blz. 361 genoemde derde bezwaar over. In het geval van het effectenvoorbeeld was het een vaststaand feit, dat men de voorraad effecten - afgezien van de kosten van de transactie - kon omzetten in het aangegeven aantal concrete goederen. Vervangingswaarde en directe opbrengstwaarde vielen immers samen. Dat is in het geval van de handelsgoederen niet het geval, daar bestaan gescheiden markten (inkoop en verkoop) waarop verschillende prijzen gelden, terwijl veelal bovendien onze handelaar niet als verkoper op de inkoopmarkt kan opereren. Valt daarmee de gehele constructie in elkaar? Het komt ons voor van niet. Men kan immers - aannemende dat de vervangingswaarde juist kan worden bepaald - stellen, dat de aanwezigheid van de voorraad bij voortzetting van het bedrijf betekent, dat een uitgave tot het in de balans vermelde bedrag achterwege kan blijven. Het achterwege blijven van een uitgave is uiteraard gelijk te stellen aan het realiseren van een even grote ontvangst in geld.

Hiermede is het continuïteitsgezichtspunt binnengehaald. Aanhangers van de leer van Limperg (of Schmidt) zullen nu onmiddellijk met het argument komen, dat handhaving van de continuïteit vereist, dat de waardestijging zowel van de voorraad⁷⁾ als van de verkochte goederen niet als winst kan worden beschouwd, daar deze nodig is voor het nakomen van de vervangingsplicht. Zij zouden derhalve menen, dat de winst van de ongecorrigeerde rekening slechts $f\ 17,50$ bedraagt en van de gecorrigeerde rekening $f\ 19,09$. De waardestijgingen van resp. $f\ 87,50 + f\ 210,- = f\ 297,50$ en $f\ 57,27 + f\ 140,- = f\ 197,27$ zullen buiten de winst- en verliesrekening moeten blijven en onder het eigen vermogen verantwoord moeten worden. Daarmee blijft uiteraard het vermogen de beschikkingsmacht over goederen op dezelfde - dus correcte - wijze weergeven. De winst- en verliesrekening ondergaat echter zulke ingrijpende veranderingen ($f\ 315,-$ winst wordt $f\ 17,50$ winst resp. $f\ 115,-$ winst wordt $f\ 82,27$ verlies), dat men nog verder verwijderd raakt van het weergeven van de toeneming in de beschikkingsmacht over goederen in het geval van de ongecorrigeerde rekening, terwijl in de gecorrigeerde rekening in deze casus de in feite te constateren toeneming als een afneming wordt voorgesteld.

Wat moet nu op dit tegenargument het antwoord zijn? Wij kunnen hier uiteraard niet op alle pro's en con's van het in ons land voorgestane vervangingswaardestelsel ingaan en zullen dus moeten trachten een in dit kader passend antwoord te vinden. Dat antwoord kan dan luiden, dat bedoelde aanhangers van het vervangingswaardestelsel reeds binnen het kader van de winstbepaling aan de geconstateerde vermogenstoename een bepaalde bestemming geven en het met die bestemming gemoeide bedrag ten laste van de winst brengen.

⁷⁾ Aangenomen wordt, dat de werkelijke voorraad overeenkomt met de normale voorraad.

Het spreekt vanzelf, dat het winstcijfer dan niet meer de vermogenstoening weergeeft, hetzij gerekend in nominale geldeenheden, hetzij gerekend in de beschikkingsmacht over goederen. Wij kunnen dan hier in het midden laten of deze bestemming al of niet doelmatig kan worden geacht; dat onderzoeken zou inderdaad het herhalen van de gehele discussie over de merites van het vervangingswaardestelsel nodig maken.

Het is nog wel de moeite waard te vermelden, dat het inbrengen tegen het betoog van Sterling van het argument, dat de waardestijging geen winst is, geheel langs dat betoog heen gaat. Voor hem is immers alleen die informatie relevant, die een functie kan vervullen in beslissingsmodellen. De relevante informatie, die winst- en verliesrekening en balans leveren, is dan juist de grootte van de vermogenstoening en de grootte van het vermogen zelf. Gebruik makende van die informatie zou men willen beslissen over de bestemming van de vermogenstoening - sparen of consumeren? - en over een eventuele reallocatie van het totale vermogen - eventueel na aftrek van het spaargedeelte - of van bepaalde bestanddelen van het vermogen. De „input” in een dergelijk beslissingsmodel moet dan uiteraard neutraal zijn en mag niet reeds in grootte beïnvloed zijn door een in de winst- en verliesrekening „verstopte” allocatiebeslissing. Hij heeft niet willen nadenken (bij voorbaat) over toekomstige mogelijke bestemmingen van vermogenstoening en totaal vermogen. Hij heeft slechts willen aantonen, en daarin is hij naar onze mening geslaagd, dat men wanneer men de beschikkingsmacht over goederen en de opgetreden verandering daarin in een balans en een winst- en verliesrekening tot uitdrukking wil brengen noch het (ongecorrigeerde) vervangingswaardestelsel, noch het „adjusted historical cost”-stelsel tot goede resultaten leidt. Een kruising van beide systemen is dan nodig. Daaruit is ook af te leiden, dat het Sandilands Report vermoedelijk niet het verlossende woord inhoudt.

De bedoelde combinatie van het vervangingswaardestelsel met het stelsel van koopkrachtcorrecties is niet nieuw. Zij is ook o.m. te vinden in het stelsel - O. Bakker en bij Edwards & Bell.⁸⁾ Als wij in ons prae-advies voor de Accountantsdag 1967 ook met inflatie rekening hadden gehouden, dan had de daarin gesuggereerde „ideale” winst- en verliesrekening er als volgt uitgezien.⁹⁾

⁸⁾ Edgar O. Edwards & Philip W. Bell - The Theory and Measurement of Business Income - 1964.

⁹⁾ Zie De jaarrekening in perspectief, t.a.p. blz. 43/44.

Winst- en verliesrekening

- Verkopen		-
- Kosten verkopen tegen lopende marktprijzen		-
		<hr/>
- Transactiewinst		-
- Gerealiseerde prijsstijging op materiële activa		-
		<hr/>
- Winst op nominalistische grondslag		-
- Niet gerealiseerde prijsstijging op materiële activa		-
		<hr/>
- Vermogensaccres		-
- Gevolgen van inflatie		
- fictief gedeelte ¹⁾ van de gerealiseerde prijsstijging op materiële activa		-
- idem niet gerealiseerde prijsstijging		-
- koopkrachtverlies monetaire activa gerealiseerd	-	
niet gerealiseerd	-	
	<hr/>	
		<hr/>
		-
		<hr/>
- koopkrachtwinst schulden gerealiseerd	-	
niet gerealiseerd	-	
	<hr/>	
		<hr/>
		-
		<hr/>
		-
		<hr/>
- Instandhoudingsreservering		-
		<hr/>
Netto winst		-
		<hr/> <hr/>

¹⁾ Het fictief gedeelte van de geconstateerde waarde­stijging is dat gedeelte dat overeenkomt met de stijging van het algemeen prijsniveau resp. met de daling van de koopkracht van het geld.

In deze winst- en verliesrekening zijn onder het hoofd „gevolgen van inflatie” alle posten opgenomen, die noodzakelijk zijn om er voor te zorgen, dat het getoonde vermogensaccres overeenstemt met de werkelijke toeneming in de beschikkingsmacht over goederen, en die in het ongecorrigeerde vervangingswaardestelsel ontbreken. Men zou uiteraard kunnen overwegen om deze vrij omvangrijke winst- en verliesrekening te bekorten door de fictieve gedeeltes van de geconstateerde waarde­stijgingen onmiddellijk op die waarde­stijgingen in mindering te brengen. De gegeven vorm heeft echter het voordeel, dat duidelijk blijkt welke de essentiële elementen van een voor inflatie gecorrigeerde winstberekening zijn.

Terugkerende naar ons beeld van de evolutie in „inflation accounting”: het lijkt er wel op, dat de twee tegenover elkaar staande stromingen, de Schmalenbach-lijn t.o. de Schmidt-Limperg-lijn, zullen moeten samenvloeien om tot goede oplossingen te komen.